

Inhoudsopgave

Voorwoord	5	Muziek	46
		Feesten en festivals	46
		Eten en drinken (Cucina Siciliana)	47
ACHTERGRONDEN	11	Ontbijt (colazione)	48
Geografie	11	Snacks (tussendoortjes)	48
De berg der bergen	14	Lunch (pranzo) en diner (cena)	49
Een wankele bodem	19	Antipasti	49
De fruittuin van de Middellandse Zee:		Primi piatti	49
land- en tuinbouw	21	Secondi piatti	50
De zwavelmijnen voorbij	21	Frutta	51
Klimaat en weer	22	Nagerechten	52
Natuur	24	Wijn	54
Landschappen	24		
Flora	27	PRAKTISCHE INFORMATIE	57
Fauna	28	Accommodatie	57
Wandelen op Sicilië	31	Alarmnummers	57
Geschiedenis	32	Ambassades en consulaten	57
Prehistorische mensen	32	Douane	58
Feniciers	32	Elektriciteit	58
Grieken	32	Financiële zaken	58
Romeinen	33	Entreegelden	58
Byzantijnen	33	Foaien	58
Arabieren	34	Prijspeil	59
Normandiërs en opvolgers	34	Gehandicapten	59
Aragonezen en Spanjaarden	34	Gezondheid	59
Onderdeel van Italië	34	Huisdieren	60
Na de Tweede Wereldoorlog	36	Internet	60
Afrikaanse vluchtelingen	36	Kaarten	60
De maffia	36	Kleding	60
Kunst en cultuur	39	Maaltijden	61
Prehistorische en Fenicische overblijfselen	39	Openingstijden	61
Griekse en Romeinse kunst	40	Reisdocumenten	61
Een middeleeuwse mix: Byzantijnen, Arabieren en Normandiërs	41	Religie	61
Hohenstaufen, Aragonezen en Spanjaarden tijdens de renaissance	42	Souvenirs	62
De Siciliaanse barok	43	Taal	62
De 19e-eeuwse en moderne kunst	43	Telefoneren	63
Literatuur	45	Toeristische informatie	63
Film	45	Veiligheid	64
		Verkeer	64
		ANWB	64

Inhoudsopgave

Huurauto	64	Venetico Marina	79
Parkeren	64	Rometta	79
Tanken	64	Monti Peloritani	80
Tolwegen	64	Punta del Faro	80
Verkeersregels	64	Messina	80
Reizen naar en op Sicilië	65	‘We zegenen u en uw stad’	81
Naar Sicilië	65	Meest bezochte publieksattracties	83
Vliegtuig	65	Winkelen?	85
Boot	66	Itala	85
Bus	66	Ali Terme	85
Trein	66	Casalvecchio Siculo	85
Op Sicilië	66	Forza d’Agro en Savoca	86
Bus	66	Letojanni	86
Trein	66	Castelmola	86
		Taormina	87
		‘Het Sodom van Sicilië’	87
BEZIENSWAARDIGHEDEN	67	Stranden en autovrij	88
Het noordoosten	67	Piazza Duomo en omgeving	89
Castel di Tusa	67	Piazza IX Aprile en omgeving	92
Torre Migaido	67	Giardini-Naxos	93
Santo Stefano di Camastra	67	Gole dell’Alcantara	94
Parco Naturale dei Nebrodi	67		
Mistretta	70	De omgeving van de Etna	95
Sant’Agata di Militello	71	Etna	95
San Fratello	72	Etna Nord	100
Portella Femmina Morta	72	Etna Sud	101
Capizzi	72	Zafferana Etnea	102
Cesarò	72	Trecastagni	102
Floresta	73	Nicolosi	102
Capo d’Orlando	74	Paternò	103
Patti	74	Adrano	103
Tindari	74	Bronte	104
Riserva Naturale Laghetti di Marinello	75	Maletto	104
Montalbano Elicona	75	Randazzo	104
Bosco di Malabotta	76	Castiglione di Sicilia	106
Novara di Sicilia	76	Linguaglossa	106
Terme Vigliatore	76	Milo	107
Castroreale	76	Kuststrook ten zuiden van de vulkaan	107
Milazzo	76	Riserva Naturale Fiume Fiumefreddo	107
Schiereiland van Milazzo	78	Acireale	107
Santa Lucia del Mela	78	Aci Trezza	108

Inhoudsopgave

Aci Castello	109	Terug noordwaarts vanaf de zuidpunt	142
Catania	109	Parco Archeologico della Neapolis	
Piazza del Duomo	110	op het vasteland	145
Noordelijk van het domein	114	Omstreden basiliek en een top-	
Westelijk van het domein	114	museum	146
Zuidelijk van het domein	116	De catacomben	147
Oostelijk van het domein	117	Riserva Fiume Ciane e Saline di Siracusa	148
Piana di Catania	117	Monti Iblei	148
		Palazzolo Acreide (en Akrei)	148
Het zuidoosten	119	Riserva Naturale Pantalica Valle dell	
Omgeving van Ragusa	119	'Anapo e Torrente Cava Grande	149
Vittoria	119	Langs de Golf van Augusta	149
Cómiso	122	Brucoli	150
Donnafugata	122	Lentini	150
Ragusa	123		
Ragusa Superiore	123	Het midden	151
Nauwe steegjes en pleintjes van		Westelijk middendeel	151
Ragusa Ibla	127	Grotta Entella	151
Modica	129	Corleone	151
Benedenstad	130	Rocca Busambra	154
Scicli	131	Cefalà Diana	154
Ispica	133	Palazzo Adriano	154
Kuststrook van Macconi tot Siracusa	133	Bisacchino	155
Macconi	133	Parco dei Monti Sicani	155
Necrópoli Camarina	133	Monte Genuardo	156
Punta Secca	133	Voormalige reservaat van Monti di	
Kuststrook Marina di Ragusa - Pozzallo	133	Palazzo Adriano	157
Capo Passero	134	Monte Carcaci	157
Riserva Vendicari	135	Monte Cammarata	157
Villa del Tellaro	135	Prizzi	157
Noto	135	Castronovo di Sicilia	157
Instorting van de dom	136	Centrale middendeel	158
De piazza's	137	Villaba	158
Een ander barok topstuk	138	Mussomeli	158
Cava Grande del Cassibile	138	Caltanissetta	158
Omgeving van Siracusa	139	Directe omgeving	159
Siracusa	139	Delia	159
Een van de machtigste steden	139	Pietraperzia	159
Ortigia	139	Villarosa	159
Pièce de résistance: het domein	139	Enna	159
Naar de zuidpunt	142	Forse kathedraal	161

Inhoudsopgave

Calascibetta	163	Omgeving van Palermo	192
Oostelijk middendeel	164	Aeroporto Internazionale Falcone e	
Leonforte	164	Borsellino	192
Nicosia	164	Ísola della Fémmine	192
Sperlinga	164	Monte Gallo	193
Troina	165	Mondello	193
Gagliano Castelferrato	165	Monte Pellegrino	193
Lago Pozzillo	165	Monreale	193
Centuripe	165	Piana degli Albanesi	196
Aidone	166	Oostelijk van Palermo	198
Piazza Armerina	166	Bagheria	198
Villa Romana del Casale	166	Solunto	199
Caltagirone	167	Altavilla Milicia	200
Grammichele	169	Roccapalumba	200
		Cáccamo	200
Het noorden	171	Alia	201
Palermo	174	Términi Imerese	201
Quattro Canti	176	Himera	202
Piazza Pretoria	177	Riserva naturale orientata Bosco di	
Chiesa di San Giuseppe dei Teatini	177	Favara e Bosco Granza	202
De Normandische ‘tweeling’	177	Sclafani Bagni	202
Archivio Storico	181	Cefalù	202
Ballarò	181	Parco Regionale delle Madonie	204
Palazzo dei Normanni en Cappella		Aardige bergdorpen	205
Palatina	182	Gibilmanna	206
San Giovanni degli Eremiti	183	Collesano	206
Cattedrale	183	Polizzi Generosa	207
Wijk Capo	185	Petralia Soprana en Petralia Sottana	207
Teatro Massimo	185	Castelbuono	208
Piazza Olivella	186	Gangi	208
Via Roma	187		
La Kalsa	188	Het westen	209
Chiesa San Francesco d’Assisi	188	Alcamo	209
Palazzo Abatallis en Galleria		Segesta	209
Regionale	189	Calatafimi Segesta	213
Groen en blauw Palermo?	189	Castellammare del Golfo	213
Engelse invloeden?	189	Scopello	215
Buiten het centrum van Palermo	190	Riserva Naturale dello Zíngaro	215
La Ziza	190	San Vito Lo Capo	216
Convento dei Cappuccini	190	Monte Cofano	216
Parco della Favorita / Villa Niscemi	191	Erice	217

Inhoudsopgave

Trápani	219	Hellenistisch-Romeinse wijk	256
Bezienswaardigheden in Trápani	222	San Bagio en Tempio di Demetra	257
Saline di Trápani e Paceco	223	Tempio di Hera	257
Saline dello Stagnone	224	Tempio della Concordia	257
Mozia	226	Tempio di Ercole en omgeving	257
Marsala	226	Tempio di Zeus Olimpico	258
Wijnstad	227	Heiligdommen van de Chthonische goden en de Tempio dei Dioscuri	258
Wat valt er nog meer te zien in Marsala?	228	Porto Empédocle	259
Petrosino	229	Favara	259
Mazara del vallo	230	Naro	260
Torretta Granitola	231	Palma di Montechiaro	260
Selinunte	232	Punta Bianca	261
Wat is er te zien?	234	Marina di Palma	262
Foce del Fiume Belice e Dune Limitrofe	236	Rocca San Nicola	262
Castelvetrano	236	Licata	262
Santa Trinità di Delia	237	Ravanusa	262
Salemi en de zona sismica	238	Falconara	262
Zona sismica: de aardbeving van 1968	238	Riesi	263
Nuova Gibellina	239	Mazzarino	263
Het zuiden	241	Butera	263
Santa Margherita di Belice	241	Gela	264
Menfi	244	Piana di Gela	265
Sambuca di Sicilia	245	Riserva Naturale Sughereta di Niscemi	266
Sciacca	246	De eilanden rondom Sicilië	267
Buitenissigheid	247	Isole Eoli o Lipari (Eolische of Liparische Eilanden)	267
Caltabellotta	248	In vogelvlucht	270
Villafranca Sicula en Burgio	249	Hoe bereik je de Eolische Eilanden	270
Bivona	249	Lipari	271
Alessandria della Rocca	250	Verder het eiland op	273
Ribera	250	Vulcano	274
Eraclea Minoa	250	Salina	276
Sant'Angelo Muxaro	250	Panarea	277
Vulcanelli di Macalube di Aragona	251	Stromboli	278
Siculiana	251	Filicudi	280
Realmonte	251	Alicudi	280
Agrigento	252	Ustica	281
Valle di Templi	252	Isole Egadi (Egadische Eilanden)	282
Museo Archeologico Regionale, het Valleimuseum	256	Hoe te bereiken?	283

Inhoudsopgave

Isola di Lévanzo	283	OPGENOMEN KAARTEN	
Isola Favignana	284	Sicilië, ligging	10
Isola Maréttimo	286	Sicilië, overzichtskaart	12-13
Pantelleria	287	Sicilië, fysisch	16-17
Hoe te bereiken? Meer informatie?	288	Het noordoosten	68-69
Isole Pelágie (Pelagische Eilanden)	289	Messina	82
Lampedusa	289	Taormina	90-91
Linosa	289	De omgeving van de Etna	96
		De Etna	98
Over de auteur	291	Catania	112-113
		Het zuidoosten	120-121
Register	292	Ragusa	124-125
		Siracusa	144-145
		Het midden van Sicilië	152-153
		Het noorden	172-173
		Palermo	175
		Palermo, centrum	178-179
		Het westen	210-211
		Trápani	220-221
		Selinunte	232-233
		Het zuiden	242-243
		Agrigento / vallei van de tempels	254-255
		De eilanden rondom Sicilië	268-269

Giovane di Mozia, vondst op een Fenicisch eiland

bevindt zich een enorme necropool, waar vele vrouwelijke maskers van klei, keramiek, wapens en grafstenen met reliëf vandaan komen, nu te zien in museum Whitaker. Opvallend is een beeldengroep van twee leeuwen die een lam aanvallen. Ook in Solunto zijn kunstvoorwerpen opgegraven, die zijn opgesteld in het Museo Archeologico Regionale Antonio Salinas in Palermo. Bij Pantelleria liggen oudheidkundige schatten uit de tijd van de Punische oorlogen begraven in zee. Daar is in 2015 een enorme prehistorische door mensenhanden gemaakte monoliet met drie gaten gevonden.

GRIEKSE EN ROMEINSE KUNST

Van de 8e tot 3e eeuw voor Chr. werd Sicilië gedomineerd door de Griekse cultuur. Er is veel bewaard, waaronder tempels, resten van steden, theaters, thermen, levensgrote marmeren beelden, keramiek en zilveren munten. In de 6e eeuw voor Chr. ontstonden de Dorische tempels voor de Griekse cultus en godenverering. De basisvorm bestaat uit een stenen ondergrond met traptreden; daarop het hoofdgebouw, omgeven door zuilen met kapitelen, afgesloten door een architraaf met driehoekige gevel. Dit type tempel, ooit kleurrijk beschilderd, staat in Selinunte, Siracusa, Agrigento en Segesta. Ze zijn opgetrokken uit schelpzandsteen, gedolven in steengroeven in de buurt, te zien in het Archeologisch Park in Siracusa. Gebouwd in de 4e en 3e eeuw zijn de Griekse theaters, die bestaan uit halfronde omhoog gebouwde traptreden voor publiek, een podium en een gebouw daarachter. Mooiste voorbeelden zijn die van Segesta, Siracusa en, wat kleiner en mooi gelegen aan zee, Tindari. Er zijn ontelbare voorwerpen opgegraven, die werden gebruikt bij de cultus of als grafgiften, zoals de marmeren beelden van kouroi. Deze ideale beeltenissen van sportieve jongemannen zijn tentoongesteld in de musea van Siracusa en Agrigento. In 1979 werd een fraai exemplaar van een gespierde jongeman uit de 5e eeuw v.Chr. gevonden, nu te zien in het museum van Mozia. Ook maakte men grote hoeveelheden terracotta beeldjes; een fabriek daarvan is gevonden in Agrigento.

Eind 3e eeuw voor Chr. overheersten de Romeinen Sicilië. Ontelbare kunstschatten werden naar Rome vervoerd, waardoor er minder Romeinse dan Griekse resten te zien zijn. De Romeinen verbouwden vaak de Griekse tempels en theaters, waardoor een gemengde Grieks-Romeinse stijl ontstond. Toch is het theater van Taormina een nieuw

gebouwd Romeins theater met een Grieks karakter, omdat het de natuurlijke vorm van het landschap volgt. De Romeinen bouwden amfiteaters (arena's) zoals in Taormina, Himera (niet veel van over), Catania en Siracusa. De rijkdom van de Romeinen komt tot uitdrukking in hun luxe villa's. Prachtig bewaard is de Villa Romana del Casale bij Piazza Armerina, een groot gebouwencomplex uit 300 na Chr., voorzien van meer dan 6000 m² wonderschone vloermozaïeken met een veelheid aan motieven, zoals erotische scènes, bal spelende meisjes in bikini, spelende kinderen en mythologische figuren. Vanaf 2015 zijn ook de vloermozaïeken van de Villa Romana del Tellarò (zuidelijk van Noto) te bezichtigen.

EEN MIDDELEEUEWSE MIX: BYZANTIJNEN, ARABIËREN EN NORMANDIËRS

De vroegste getuigenissen van het Byzantijnse Christendom op Sicilië zijn gevonden in Si-

racusa in de vele catacomben uit de 2e tot 4e eeuw. Die van San Giovanni met de Rotonda di Adelfia, zijn als enige te bezoeken. Het archeologisch museum in Siracusa bevat magnifieke vroegchristelijke sarcophagen, waarvan die van Adelfia met reliëfs van Bijbelse verhalen, de bekendste is. De Saracenen troffen een Byzantijns-christelijke cultuur aan, toen zij vanaf de 7e eeuw Sicilië veroverden. Veel kerken werden omgebouwd tot moskeeën, maar er is weinig behouden van de puur Arabische kunst. Een uitzondering is de San Giovanni degli Eremiti in Palermo. Tijdens de overheersing van de Normandiërs vanaf de 11e eeuw bloeiden de kunsten in Sicilië op. Opvallend zijn de massieve Normandische kastelen, die je overal verspreid op het eiland kan vinden. De grootste en best bewaarde vind je onder andere in Caccamo, Erice, Adrano, Paternò en Palermo. Rogier II liet de meer dan schitterende Capella Palatina bou-

Kloostergang van de kathedraal van Monreale, gemengde Arabisch-Normandische stijl Foto: Eveline Eijkhout

Processie op Goede Vrijdag

Foto: Bruno D'Andrea / Shutterstock, Inc.

paalde delen van Sicilië foto's en afbeeldingen van Padre Pio tegen, de heilig verklaarde kapucijner monnik Francesco Forgione (1887-1968), die bekend stond om zijn behoudende opvattingen. De meeste feesten, en dat zijn er heel veel, dragen wel een religieus tintje in zich. Doop- en begraafdiensten trekken veel volk. De rol van peter en meter is nog sterk aanwezig. Veel Sicilianen gaan naar de kerkdiensten en pragmatisch met hun geloof om.

Probeer het betreden van kerken en heiligdommen als toerist tijdens eucharistievieringen te vermijden. Kerkbeheerders stellen het doorgaans niet op prijs wanneer je kleding draagt waaraan aanstoot kan worden genomen (korte rokjes, korte broek, hemdjes zonder mouwen), etens- of drinkwaren nuttigt of luidruchtig bent bij het betreden van godsgebouwen.

De meeste kerken zijn tussen de middag gesloten.

SOUVENIRS

De keuze om souvenirs te kopen is enorm groot. Veel winkeliers en kioskhouders pronken met de reclameslogan: *Prodotti Tipici Siciliani*. Dat kunnen etens- en bakkerswaren zijn, maar ook wijn, gebruiks- of siervoorwerpen. Je kunt denken aan aardewerk, poppen, een carretto (karretje met paardje), een sieraad van lavasteen, Siciliaanse amandelkoekjes, een Siciliaanse pet (coppola) et cetera. Laat je inspireren door de website: www.prodotti-tipici-siciliani.it.

TAAL

Op Sicilië is Italiaans de officiële taal. Daarnaast speelt het Siciliaanse dialect een zeer belangrijke rol. Dat dialect kent vele varianten, wat niet vreemd is op zo'n omvangrijk eiland met nogal wat natuurlijke obstakels als bergen. In sommige streken zitten er aardig wat Albanese woorden in het dialect door de vestiging van Albanese vluchtelingen tijdens de late-middeleeuwen. Engels, Duits

Souvenirwinkelje in Erice

of Frans spreken Sicilianen nauwelijks. Soms kom je een jongere tegen die nog net wat schoolengels heeft onthouden of (een na-zaat van) een voormalige gastarbeider die is teruggekeerd uit West-Europa.

TELEFONEREN

Het landnummer van Italië is 0039. Dat van Nederland 0031 en van België 0032.

Telefooncellen zijn een zeldzaamheid geworden of veelal buiten gebruik. Belkaarten voor telefooncellen zijn verkrijgbaar bij postkantoren of tabakzaken.

Bellen met een Nederlandse of Belgische mobiele telefoon naar een abonnee op Sicilië: draai eerst 00, vervolgens 39, gevolgd door net- en abonneenummer. Koop een speciale goedkope bundel voordat je in Italië met je smartphone gaat appen of internetten. Wil je onaangename verrassingen voor je portemonnee voorkomen, zet dan 'dataroaming' tijdelijk uit. In Italië kun je prepaid-telefoons of simkaarten aanschaffen, bijvoorbeeld in een

winkel van TIM, Vodafone of Tre. Je moet je identificeren en een sofinummer is verplicht. Alleen handig als je langer in het land verblijft. Het algemene inlichtingnummer voor het vinden van telefoonnummers in Italië: 12. Of zoek via www.paginebianche.it of www.pronto.it.

Voor spoedgevallen zie Alarmnummers.

TOERISTISCHE INFORMATIE

Toeristische informatie over Italië: www.enit.it/nl/

Toeristische informatie over Sicilië: www.regione.sicilia.it/turismo/web_turismo/
Regione Siciliana

Dipartimento Turismo, Sport e Spettacolo
Via Notarbartolo 9 (begane grond, kamer 1)
90141 Palermo

☎ 917079100 of 917078230

urp.dipturismo@regione.sicilia.it

In verschillende provincies of gemeenten zijn toeristische informatiediensten of -kantoren (ufficio turismo), Azienda Autonoma's

neo-rococostijl met opvallende friezen (decoratieve uitbeeldingen van hoofden en andere figuren).

In de buurt van de Via De Benedictis is er regelmatig een levendige markt waar groenten en vis worden verhandeld.

Parco Archeologico della Neapolis op het vasteland

De voornaamste bezienswaardigheden op het vasteland liggen bijna twee kilometer van Ortigia vandaan. Bereikbaar per (elektrisch) stadsbusje of voor de liefhebber te voet (drie kwartier lopen). Onderweg passeer je aan het einde van de Corso Umberto I vlakbij het Piazza Marconi de vroegere agora, de openbare verzamelplaats voor de burgers van de stad (Foro Siracusano), tegenwoordig een park.

De meeste bezoekers gaan naar het Parco Archeologico della Neapolis (Via Paradiso 14 of Viale Augusto). Het heeft een behoorlijke naam opgebouwd, maar wie veel

verwacht komt enigszins bedrogen uit. Het is niet echt spectaculair en de toegangsprijs is pittig. Velen spoeden zich naar het Griekse theater uit de vijfde eeuw voor Chr. Op de 67 in de rotsen uitgehakte rijen konden bijna 16.000 toeschouwers plaatsnemen. De Romeinen bouwden het theater uit voor gladiatorspelen. Aan de noordzijde van het theater bevindt zich een nymfaeum, een grotsachtig heiligdom met een waterstroom. De beelden die hier gevonden zijn staan in het archeologisch museum. Verder is er nog een kleiner Romeins amfitheater (21 na Chr.), dat via een watergang was verbonden met een bassin, vermoedelijk voor het vullen van de arena met water voor waterspelen. Op het 196 m lange altaar van Hieron II slachten de Grieken jaarlijks 450 stieren tijdens een feest ter ere van de oppergod Zeus. Verder zijn er nog de Tombe van Archimedes, de Necropolis Grotticelle (begraafplekken), de Latomia del Paradiso (steengroeven) en het Orecchio di Dionisio. Het Oor van Di-

Het Griekse theater

Foto: Shutterstock